

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

Infobulletin *Parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem*

Winter 2006, jaargang 18, nummer 4

Bomen

Met de natuur ben ik niet opgevoed. Mijn grootouders waren van beide kanten boer en mijn ouders zagen van planten en dieren ook alleen het nut. Onze tuin was voor groenten en fruit. En gras voor de konijnen. Vegetariër? Nee. Ik knuffel geen koeien en zal ook nooit met bomen praten. Tuinieren? Nee, ik lees liever een boek. Na mijn vijftigste kreeg ik gevoel voor de - door mensen aangelegde - natuur. Naast appel, peer, kastanje, kerstboom uit mijn jeugd leerde ik pas in Sonsbeek andere bomen benoemen: els, linde, tulpeboom, vleugelnoot, moerascypres, esdoorn. Ik waardeer het landschap en zie de schoonheid van de 175 jaar oude zomereik aan de rand van de Moerasweide. Vrienden van Sonsbeek werd destijds opgericht na het verzet tegen voortijdig kappen van oude parkbomen in de zomer van 1988. Waarom mocht een oude boom niet gewoon doodgaan? Discussies, protesten, buurtacties en rechtszaken werden en worden voor het behoud van bomen gevoerd. 'Een omgehakte boom is een gevallen vriend' (©DT). En zo is het. Parkbomen zijn er niet voor pulpindustrie maar voor een goed gevoel: schaduw, rust, zuurstof, schoonheid. Ze zijn cultuurgoed geworden. Parkreuzen worden alleen omgehaald bij risico's voor bezoekers. Dunnen is akkoord, herstellen van historische ontwerpen (Amorsrond, Ronde Weide) ook. Kappen van parkreuzen is nog steeds onze zere plek. Het levert emotie en veelkoloms foto's in de krant op.

Onze parkreuzen zijn cultureel erfgoed dat wij respecteren.

Luuk Broer

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is in woord en daad mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar: voor particulieren € 12,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v Vrienden van Sonsbeek.

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:
Hendrik Broekhuizen (voorzitter) tel. 4426212,
Luuk Broer (secretaris) tel. 4424956,
Kees Hoogendijk (penningmeester) tel. 4458408,
Loes Prakke (ledenadm/promotie) tel. 4433495,
Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/gidsen) tel. 4455098, Koos de Vos tel. 3634971. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:
Leo van der Meer (voorzitter), Bart Beukema (secretaris), Marijke de Bruine (penningmeester), Jaap Nieuwenhuis, Aaltje Koopman, Wim Roddenhof.

Secretariaat/ledenadministratie:
Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres
Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a,
6814CL Arnhem, Telefoon: 4450660,
Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

DE BELVÉDÈRE

Het park is kaal. De verte grijs
De stad ligt naakt in winters licht
Gruw slingert de rivier erdoor
Dit uitzicht is een doodsbewijs

Blijf binnen, houd uw deuren dicht
Sluit vensters, hang er dekens voor
Ga onder geen beding op reis
Wacht op een beter weerbericht

Klim dan opnieuw de toren op
Kom hijgend boven als symbool

Een bladerdak van boerenkool
Krukt gretig onder u ten top

Zie hoe de Rijn van zilver blinkt
De stad in voorjaarslicht verzinkt

Cees van der Pluijm

Sonsbeek 'moet' elke drie jaar

Op weg naar Sonsbeek 10

In de aanloop naar de tiende Sonsbeektentoonstelling in 2008 kijken we elk kwartaal terug naar een van de voorgaande exposities. Dit keer Sonsbeek '55, de derde naoorlogse kunstmanifestatie in de open lucht. Er worden 196 werken van 95 kunstenaars uit binnen- en buitenland tentoongesteld, iets minder dan de keer ervoor. Nog steeds is er een erecomité van ambassadeurs, gezanten en autoriteiten. Ene Jan Wolkers uit Oegstgeest dient zich aan. Mari Andriessen is erbij, net als Alberto Giacometti en de beeldhouwer-schilder Edgar Degas. Het jaar 1955: Swiebertje voor het eerst op tv, de eerste autofile in Nederland, nozems duiken op, Churchill treedt af, Einstein overlijdt, net als filmacteur James Dean, schrijver Thomas Mann en kunstenaar Charley Toorop.

Affiche voor de tentoonstelling Sonsbeek '55, net als in 1952 ontworpen door Otto Treumann

De eerste Sonsbeektentoonstellingen in 1949 en 1952, beantwoorden volledig aan de verwachtingen. Na jaren van duisternis en enorme oorlogsverwoestingen brengen ze een groot en breed publiek in aanraking met beeldhouwkunst. Dat gebeurt na een periode waarin de Führer had bepaald wat er in de kunst wel en vooral niet mocht en het begrip 'entartete Kunst' werd geïntroduceerd. Beelden in de open lucht waren daarom een metafoor voor de nieuwe vrijheid.

De expositie die van 28 mei tot 15 september 1955 van 's morgens 9 uur tot zonsondergang te zien is – toegang f 1,10, groepen reductie – kan als derde achtereenvolgende manifestatie al de voortzetting van een traditie worden genoemd. Een traditie waarbij de samenstellers geleidelijk meer streven naar vernieuwing en wat minder teruggrijpen op oudere kunsticonen.

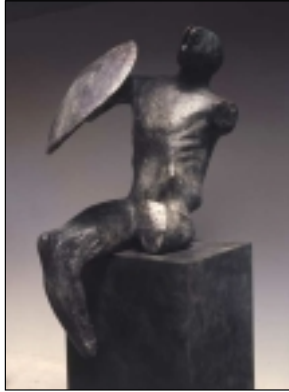

De statige sfeer die dan in Nederland hangt, komt goed naar voren uit een zinsnede in de folder voor Sonsbeek: 'De toeristen die in 1955 ons land zullen bezoeken, zullen zeker Arnhem in hun reisplan opnemen, niet alleen om de stad te zien, die uit as en puin herrees, maar zeker om een tentoonstelling te bezichtigen, die nauwelijks haar weerga in de wereld vindt'. Je hoórt het de commentator van het Polygoon-filmjournaal zeggen.

In de eerste aflevering in dit blad van de serie 'Op weg naar Sonsbeek10' vertelde de Velpse beeldhouwer Piet Slegers dat hij zich probeerde los te maken van de figuratieve kunst die zijn Arnhemse leermeester Jacobs van den Hof hem had bijgebracht. Hij wilde de abstracte kant op. Die trend in de nationale beeldhouwkunst zou nog leiden tot heftige confrontaties binnen de landelijke beroepsvereniging, de Nederlandse Kring van Beeldhouwers. Het gaat steeds meer de non-figuratieve, abstracte kant op.

Ruim voordat de derde manifestatie op poten komt te staan, bespreekt de Arnhemse gemeenteraad wat ze er in de toekomst mee aan moet. Voor de raad is duidelijk dat het om een topevenement gaat. 'Doorgaan', luidt dus het oordeel. De politiek meent dat 'Sonsbeek' met een zekere regelmaat terug moet keren. Zeg maar elke drie jaar, zoals dat tot dan het geval is geweest. Het financiële risico is gering, er is nog maar nauwelijks geld in het spel. Er zijn veel vrijwilligers ingeschakeld en er staat niemand op de loonlijst van de organiserende Stichting Sonsbeek '49.

De 'kanonnen' van eerdere exposities zoals Moore, Rodin, Maillol, Zadkine, Lipchitz en uit eigen land Bronner, de voormalige hoogleraar en leermeester van talloze nationale talenten en diens opvolger Esser, zijn terug. Schilder-beeldhouwer Edgar Hilaire Germain Degas, gestorven in 1917, is in Arnhem

'Krijger met Schild', bronzen beeld van Henry Moore, 1954. Dit oorlogsmonument van een dodelijk gewonde krijger staat nu in het Gemeentemuseum Arnhem. Het maakte deel uit van de tentoonstelling Sonsbeek '55. De National Gallery of Art of Washington en De Art Gallery of Ontario in Toronto bezitten ook een kopie van dit beeld

Paviljoen Sonsbeek van Gerrit Rietveld. Maakte deel uit van Sonsbeek '55, is afgebroken en in 1965 herbouwd op het terrein van museum Kröller-Müller. Daar is zomer 2006 deze foto genomen.

Bronnen: catalogus Internationale Beeldtentoonstelling in de open lucht Sonsbeek '55; De Sonsbeek Beeldtentoonstellingen in Arnhem, een blijvende traditie? van Herman Hofman (1988) en documenten uit het Gelders Archief.

ontdekt en er zijn van hem – uiteraard – drie danseresjes te zien en een paard uit de collectie van het Parijse Louvre. Degas is in zijn tijd op zijn manier een beetje dwars. Hij wordt een 'realist' genoemd omdat hij niet let op symmetrie en perspectief.

De nog vrijwel onbekende 30-jarige Jan Wolkers uit Oegstgeest komt door de selectie met een onschuldige gipsen jonge hen. Ook al een student van Esser aan de Amsterdamse Rijksacademie. Op literair gebied zal hij zich van een totaal andere kant laten zien. Mari Andriessen toont een voorstudie in brons van het ontwerp van zijn Dokwerker, 69 centimeter hoog. Hiervan komt later een veel grotere versie op het Jonas Daniel Meijerplein in Amsterdam, de plek waar jaarlijks de Februaristaking wordt herdacht. De in Arnhem geboren en in die tijd bekende baronesse Van Pallandt, van wie in de catalogus vreemd genoeg de geboortedatum ontbreekt, mag een buste van koningin Juliana laten zien. Die is dan al aangekocht door de Vrienden van het Gemeentemuseum.

Alberto Giacometti, zoon van de schilder Giovanni Giacometti, werd geboren in Stampa, een prachtig dorp in het al even fraaie Zuid-

Zwitserse Bergell, tegen de Italiaanse grens. In het dorp bevindt zich een piepklein museum, op de begraafplaats bij het kerkje is een aantal Giacometti's te ruste gelegd. Alberto studeerde in Geneve, ging naar Italië en vestigde zich in Parijs. Hij is ondermeer bekend om zijn figuurtjes met extreem lange benen en armen.

Van Wilhelm Lehmbruck, als mijnwerkerszoon geboren in de buurt van Duisburg, zijn verreweg de meeste inzendingen voor deze tentoonstelling geselecteerd. Van zijn hand komen vijftien meest kleine beelden. Ook hij is al in 1919 overleden. Dit Sonsbeek toont overigens ook ruime selecties uit het werk van Antoine Bourdelle (zes stuks), Henri Laurens (zeven), Moore (zes) en Rodin (zeven).

Het is wederopbouwtijd. Arnhem maakt grote plannen, het verkeer moet de ruimte hebben. Daarvoor sneuvelen aan de lopende band gebouwen waar de stad nu trots op zou zijn. Maar dat is een ander verhaal.

Rob van Otterloo

'Die fraaie landgoederen heb je bij ons in Venlo niet'

Verre Vrienden

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek telt diverse leden die niet in of nabij Arnhem wonen. Hen willen we aan het woord laten in de serie Verre Vrienden, om te horen wat ze over Sonsbeek en de andere parken te vertellen hebben en hoe ze erbij zijn gekomen om lid te worden van de vereniging. Een van hen is Pierre J. Janssen uit Blerick bij het Limburgse Venlo. Hij leerde Sonsbeek kennen toen hij een halve eeuw geleden in Klein Warnsborn op kostschool was. De keren dat hij naar Arnhem komt, heeft hij daar graag een autorit van vijfkwartier voor over. 'Ik heb alle wandelfolders van het Bezoekerscentrum.'

Ongeveer 45 jaar geleden kwam Pierre Janssen (56) voor het eerst in aanraking met park Sonsbeek. "Ik was in Arnhem op kostschool in Klein Warnsborn. We woonden in Blerick bij Venlo en mijn moeder was ziek. Onze grootouders konden niet voor drie kinderen zorgen. Dus ging ik naar Arnhem, een zusje naar Dongen en een broertje naar Blijerheide." Alledrie naar kostschool, dat betekende dat de kinderen Janssen elkaar alleen tijdens vakanties terug zagen. Het beeld dat van kostscholen bestaat – streng personeel, een nog strengere directrice, nauwelijks voldoende te eten, vroeg naar bed en erg vroeg weer op, jongens en meisjes streng gescheiden, of een school alleen voor jongens of meisjes – dat beeld gaat voor de heer Janssen niet op. "Ik heb er alleen maar leuke herinneringen aan." Hij woonde en leerde vijf jaar in het gebouw aan de Amsterdamseweg, waarin toen, in de jaren zestig, een lagere school en een mavo gevestigd waren.

Zijn herinneringen worden voor een groot deel bepaald door de natuur in en rond Arnhem. "We gingen schaatsen op de vijver bij de Vijverberg in Warnsborn. Ik ben katholiek opgevoed en op zondag stapten we naar de Heilig Hartkerk aan de Bakenbergseweg. Daarna ging het vaak richting Sonsbeek." Pierre Janssen – nee, geen familie van, RvO – is in die tijd zozeer op de natuur in en rond Arnhem gesteld geraakt dat hij samen met zijn vriend Jacques zeer regelmatig naar de Gelderse hoofdstad terugkeert. Ze stappen de auto in en zijn hier vijf kwartier later. "Ik ben vaak in de parken geweest. Die zijn zo mooi. Prachtig! Dat heb je bij ons niet, en al helemaal niet van die fraaie landgoederen." Voor hem maakt het niet uit welk seizoen het is. Integendeel: "Het is fantastisch als er sneeuw ligt. Daar kan ik van genieten."

Nu hij vaker naar Arnhem afreist dan vroeger is hij lid geworden van de Vrienden. "Voor die

drie stadsparken samen kun je makkelijk een hele dag uittrekken. Dat een stad daarover beschikt, vind ik van een zo grote waarde dat ik daar mijn steentje aan wil bijdragen." Het Bezoekerscentrum kent hij van binnen en van buiten. "Praktisch alle folders die ze er hebben over wandelingen heb ik aangeschaft." En de muziek in de zomermaanden op het vlot bij de Boerderij. "Daarvoor gaan we regelmatig juist op zondag naar Sonsbeek. Als dat afgelopen is, of ook wel eens ervoor, maken we uitstapjes over de Veluwe."

Janssen is sinds 1998 WAO-er. Hij werkte 25 jaar bij het plaatselijk dagblad, eerst het Dagblad voor Noord-Limburg, nu Dagblad De Limburger. Hij was daar corrector en keek dus de verhalen van de journalisten na op taalfouten en andere uitglidders. "We eten wel eens in West-End, de kant van Papendal op. Maar een nachtje logeren is er niet bij. Dat kost teveel. Het zou leuk zijn om het wel te kunnen doen. Dan stap je 's morgens op de fiets en is de natuur anders dan hoe wij die nu te zien krijgen."

Pierre Janssen heeft de afgelopen jaren niet alleen de Arnhemse natuur leren kennen, hij verdiept zich ook in wat er geschreven is over de stad. "Ik heb een verzameling van zeker honderd boeken over Arnhem." Als al het moois dat Arnhem te bieden heeft hem zo trekt, is het dan al eens in hem opgekomen om te verhuizen? "Nee, dat zou te ver gaan. Ik heb in Blerick een huis met een tuin in een mooie, rustige buurt. Het grootste deel van mijn familie woont in deze omgeving."

Rob van Otterloo

Woont u niet in Arnhem en bent u lid van de Vrienden van Sonsbeek, hebt u herinneringen aan het park en wilt u daar iets over kwijt, neem dan contact op met de redactie van dit blad.

Warme band tussen molenaars en bakkers

Uit stamboomonderzoek blijkt dat in de afgelopen eeuwen de molenaars aan de St Jansbeek warme relaties onderhielden met bakkers-families uit Arnhem en omgeving. Dat is niet zo verwonderlijk als je bedenkt dat molenaars sinds het begin van de 17de eeuw niet meer zelf in meel mochten handelen of brood voor anderen mochten bakken.

Doordat het de molenaars vanaf de 17de eeuw verboden was zelf brood te bakken waren de bakkers hun belangrijkste klanten en men kwam regelmatig bij elkaar over de vloer. Met alle gevolgen van dien. Laten we eens enkele molenaars die werkzaam waren op de Witte Watermolen aan de St. Jansbeek nader onder de loep nemen.

De bakkerswinkel van Gerrit Jan Stakebrand waar mogelijk de liefde opbloeide tussen zijn nichtje Elisabeth en de molenaarsknecht Steven van de Wall (naar een gravure van E. Rensburg).

Van de Wall

Steven van de Wall werkt eind 18de eeuw als molenaarsknecht bij zijn broer Hendrik op de Witte Watermolen. Op 23 december 1794 trouwt hij met ene Elisabeth Pothoven. Zij is het nichtje van Geertje Pothoven, die samen met haar man Gerrit Jan Stakebrand een bakkerij heeft in de Arnhemse binnenstad, op de hoek van de Wielackerstraat en de Bentinckstraat (thans Zwanenstraat, beter bekend als 'Het Eiland'). Ik stel me zo voor dat Steven op een goede dag zakken meel moest afleveren bij bakker Stakebrand en daar diens nichtje Elisabeth ontmoette. De rest laat zich raden. Steven is trouwens niet in het molenaarsvak verder gegaan, maar is later tabaksplanter geworden.

Van Schaar

Rond 1850 neemt Peter van Schaar het molenaarsschap van de Witte Watermolen over van Adriaan van den Toorn, een kleinzoon van Wesselius Casparus Nibbelink. Zijn dochter Johanna Elisabeth van Schaar trouwt op 18 mei 1853 met de uit Velp afkomstige broodbakker Pauwel Roeloffse.

Van Silfhout

Zo'n vijftig jaar later, in 1902, wordt Otto van Silfhout de nieuwe pachter/molenaar van de Witte Watermolen. Zijn moeder is Grietje Pothoven, het achternichtje van de al eerder genoemde Geertje Pothoven. Drie dochters van Otto - Maria, Johanna en Jacoba van Silfhout-trouwen met respectievelijk Gerrit Jan Schildering uit Oosterbeek en de broers Harmanus en Gerhard Dijkman. Alle drie de schoonzonen zijn broodbakker van beroep.

Jos Diender

Gildebeker met wapen van bakker Gerrit Stakebrand en het jaartal 1784.

Nibbelink

Een ander voorbeeld van de innige relatie tussen molenaars en bakkers is Seth Nibbelink. Hij is de zoon van Wesselius Casparus Nibbelink, die van ca. 1830 tot 1844 als korenmolenaar op de Witte Watermolen werkt. Seth is als molenaarsknecht bij zijn vader in dienst en trouwt op 25 mei 1833 met de 27-jarige dienstbode Hendrina Berendina van der Burg, dochter van bakker Jacob van der Burg uit Bommel.

Arnhem als voorbeeld - maar ook hier is 't niet louter rozengeur

Urban forestry

Het gebruik van een stadspark als Sonsbeek en het onderhoud en beheer moeten een acceptabel evenwicht vormen. Zowel het gebruik als het onderhoud mag niet tot blijvende schade leiden. Een visie om daar een eigentijdse richting in te vinden, is 'urban forestry'. In het Groenwoordenboek staat erover vermeld: 'het beheer van bomen en bossen, rekening houdend met fysiologische, sociologische, economische en esthetische waarden.' Goed overleg tussen gebruikers en beheerders speelt er een sleutelrol in. Een gesprek hierover met Bart Lichtenberg, afdelingshoofd Bossen en Parken bij de gemeente Arnhem en Jeroen Glissenaar, beheerder van onder meer park Sonsbeek.

Optreden van de groep 'White Wings' bij de start van het evenement 'Kleur van de Nacht', Sonsbeek 24 juni 2006

De stadsbossen en -parken krijgen een steeds grotere schare fans, zo menen de Arnhemse gemeenteambtenaren Bart Lichtenberg en Jeroen Glissenaar. Park- en bosconsumenten hebben verschillende opvattingen over hoe je met natuur om kunt gaan. Maar ook onder ambtenaren en politici is dat het geval. Globaal zijn de kampen in te delen in een zachte en een harde categorie. De hardere kant, de economische, kijkt vooral in termen van opbrengsten naar een natuurgebied. Maar ook wie niet tot de harde sector behoort, aarzelt over het antwoord op de vraag waar behoud voorop moet staan en waar veranderingen een onherstelbare of schadelijke ingreep vormen.

Waarden

Welke waarde heeft een stuk natuur, een bos, een uiterwaard, een zandvlakte? Kunnen er huizen worden gebouwd op Stadsblokken? En in natuurpark Meinerswijk? Waarom niet? Waarom wel? Glissenaar van de afdeling Bossen en Parken bij de gemeente Arnhem: "Veel te lang is over de economische waarde van het groen in één richting geredeneerd. De redenering dat natuur in geld te becijferen is en daarmee zelf een economische waarde vertegenwoordigt, komt vaak onvoldoende voor het voetlicht."

Zoals bekend speelt de gemeente thans met het idee om in ieder geval op de Stadsblokken, maar misschien ook in park Meinerswijk, woningen te bouwen. Glissenaar en Lichtenberg spelen daar een rol in. Lichtenberg: "Als beheerders van Meinerswijk zetten wij op een rij wat waardevol is. En dat geldt zowel voor de natuur als voor de recreatie. We proberen waardevolle gebieden te behouden en op strategische plaatsen bebouwing toe te voegen." Hij vindt het een uitdaging 'om zo te proberen de kwaliteit van deze gebieden te verhogen.'

Voorbeeldig

Wetenschappelijk onderzoekers noemden park Sonsbeek tien jaar geleden al een voorbeeld van urban forestry voor Nederland. Omdat daar

sprake is van nauwe samenwerking tussen burger, politiek en ambtenaren bij het inrichten en het onderhoud. Dat gebeurt sinds 1989, sinds de oprichting van Vrienden van Sonsbeek. Jaarlijks zijn er twee parkschouwen, waarbij de verschillende deskundigen en gebruikers gezamenlijk bekijken wat er moet verbeteren en veranderen en wat niet, en of het park ook in de wijze van gebruik met zijn tijd mee gaat.

Deze visie op samenwerking tussen beheerders en gebruikers van park en bos wordt landelijk nog niet breed gedragen. Daarom organiseerde het Kernteam Urban Forestry Nederland dit najaar een landelijk congres om direct betrokkenen – bestuurders, ambtenaren, gebruikers en omwonenden – tot een betere samenwerking aan te sporen. Van de vier elementen die samengevoegd het begrip urban forestry schragen – natuurwaarde, recreatie, gezondheid en economie – werden de thema's 'gezondheid en natuur' en 'recreatie en natuur' er uitgelicht, vertelt Jeroen Glissenaar, lid van het kernteam.

Onderwijs en parken

De gemeente doet haar best in de hele stad de samenwerking tussen beheerders en gebruikers te verbeteren. Ook in Arnhem worden nog niet alle mogelijkheden benut. Lichtenberg geeft een voorbeeld: "Het Centrum voor Natuur- en Milieueducatie laat kinderen van de basisschool al jarenlang de dieren bekijken die het CNME verzorgt. Wat ligt meer voor de hand dan dat je de kinderen meeneemt naar Arnhems eigen bossen en parken en laat zien waar die dieren en planten in de natuur voorkomen?" Om de één of andere reden komt het er niet van en hebben degenen die dat op elkaar moeten afstemmen elkaar nog niet gevonden.

Natuurbehoud en uitbreiding van het natuurareaal zijn in een aantal omringende landen vanzelfsprekend, in Nederland niet. Dáár waait een andere wind. Lichtenberg geeft twee voorbeelden: "In Zweden krijgen kinderen op school les over het verband tussen natuur en gezondheid. En collega's in Duitsland lachen om de bedragen die wij hier beschikbaar hebben voor onderhoud van parken." Glissenaar: "Twee jaar geleden heeft Arnhem nog onderzocht wat de mogelijkheden en gevolgen zouden zijn van de verkoop van

stukken bos in het buitengebied." In de totale weging van kwaliteiten en belangen is toen besloten geen bos te verkopen. De harde sector heeft het dit keer afgelegd tegen een 'zachtere' visie.

Arnhem krijgt in het land lof voor zijn aanpak. Dat wil niet zeggen dat er geen problemen meer bestaan. Lichtenberg: "Vanuit economische motieven wordt met enige regelmaat aangedrongen op het organiseren van meer grote evenementen in Sonsbeek. Dat mag natuurlijk maar dat moet niet ten koste zou gaan van de natuur en van de overige parkgebruikers. Op basis van onze ervaringen hebben we de waarden van het park en de wensen voor evenementen nu in balans gebracht. Dat heeft dit jaar al duidelijke verbeteringen opgeleverd."

Sonsbeek10

Welke vinden de parkbeheerders van de Sonsbeek-beeldtentoonstellingen? "Dat zit op het randje", menen Lichtenberg en Glissenaar. Om schade aan het park zoveel mogelijk te voorkomen is Glissenaar al een keer in het park op stap geweest met wethouder Weeda en Sonsbeek10-directeur Anna Tilroe die de regie voor de expositie in 2008 heeft. "We zijn nu vanaf het begin bij de organisatie betrokken. Dat willen we ook graag. Want in het verleden zijn er dingen gebeurd die in dit park niet kunnen en die schade hebben veroorzaakt." Bij Sonsbeek9 heeft Glissenaar al eens blijvende schade kunnen voorkomen: "Een kunstenaar vroeg doodgemoedereerd of een 150 jaar oude boom mocht worden gekapt omdat hij z'n beeld op het resterende stompje wilde neerzetten. Daar doen we echt niet aan mee."

Kortom, de combinatie van park en kunst moet elkaar versterken en de aantrekkelijkheid van de stad vergroten, zo menen de park- en bosambtenaren Lichtenberg en Glissenaar. Dat lijkt een open deur. Maar het verleden heeft aangetoond dat de meningen soms zo uiteen lopen dat zoiets echt niet vanzelf gaat.

Rob van Otterloo

Naaldhout uit de Franse Tijd

Bijzondere Bomen

In het midden van Sonsbeek, halverwege de Tellegenlaan, op de Larikskop, ten Noorden van de Tuinmanswoning, staat een groep lariksen. Deze bomen zijn rond 1810 geplant door Baron de Smeth. Er staan lariksen op verschillende plaatsen in Sonsbeek maar deze exemplaren zijn de oudste en de dikste. Op een litho van Deguerrois van ca 1845 met een afbeelding van de belvédère staan heuvels die dichtbegroeid zijn met jonge lariksen. Tussen de heuveltjes was het terrein kaal of met struiken begroeid. Dit zijn nu de oudste lariksen van Sonsbeek.

Een lariks op de Larikskop, Sonsbeek

Lariksbosje en Belvédère op litho uit 1845 van Deguerrois, collectie Gemeentemuseum Arnhem

De groep lariksen op de Larikskop is nu bijna 200 jaar oud. Ze hebben zich gevormd tot monumentale exemplaren doordat ze aan de bosrand hebben gestaan. Door de schaduwwerking zijn de onderste takken afgevallen en zijn alleen de koppen van de bomen, bovenaan de lange stammen, nog over. De lariksen van Sonsbeek worden bedreigd door het oprukkende beuken- en eikenbos. Het is opvallend hoe dun de stammen van veel lariksen in Sonsbeek zijn. Dat is het gevolg van de dichte aanplant in de 19e eeuw en het uitblijven van dunningen. Het is belangrijk de lariksen te behouden. Enerzijds vanwege hun band met de geschiedenis van Sonsbeek, anderzijds voor het behoud van de soortenrijkdom van het bomenbestand van het park. Al voor de parkontwikkeling, bij de eerste ontginning van het gebied rond 1790, werden op Sonsbeek in het gebied waar nu de Tellegenbank staat lariksen aangeplant voor bosexploitatie. Misschien staat er op Sonsbeek nog wel een enkele lariks die ouder is dan 200 jaar. In de Grote Vijver zijn bij restauratiewerkzaamheden oude beschoeiingen van larikshout boven water gekomen. Het zal ook de bedoeling van Baron de Smeth zijn geweest om de lariksen die hij heeft aangeplant te

oogsten. Maar in 1821 had hij zijn landgoed alweer verkocht.

De Europese lariks – *Larix decidua* - is een grote naaldverliezende boom. De naalden zitten in rozetten bijeen op gelige, afhangende twijgen. In bosverband heeft de boom een prachtige rechtopgaande stam, maar vrijstaand is de boom vaak even breed als hoog. De Europese lariks komt oorspronkelijk uit de Europese alpen maar werd voor bosbouwdoeleinden tot ver buiten de Alpen aangeplant. De Engelsen waren de eersten die (in de 18e eeuw) deze boomsoort voor herbebossing van kale heuvels gingen gebruiken. Larikshout kan mooi roodbruin gevlamd zijn en wordt onder meer daarom in de meubelindustrie gebruikt. Het hout is zeer geschikt voor beschoeiingen onder water. Ook gebruikte men lariksstammen als heipalen.

Bart Lichtenberg

Sonsbeek-actualiteiten

Eigentijds interieur Bezoekerscentrum

Voorjaar 2006 heeft het bestuur van Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek een plan laten maken voor de herinrichting van de binnenkant van het bezoekerscentrum. Het is voor het eerst sinds de opening van de oude 'molenshuur' in 1983 dat de binnenkant grondig wordt aangepakt. Doel is het interieur en de voorzieningen aan te passen aan de eisen van het huidige gebruik. Een wat modernere uitstraling maar met een gemoedelijke sfeer. Ook de kantoorruimtes en de toiletten-partij moeten opgeknapt worden en het provisorische leslokaal van het Centrum van Natuur en Milieu Educatie zal nu ook aan de Arbo- en veiligheidseisen moeten voldoen.

Uiteindelijk komt u in een gebouw terecht waar u rustig naar tentoonstellingen kunt kijken, waar u alle informatie krijgt over de natuur in Arnhem in het algemeen en over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem in het bijzonder. Met koffie, thee of een glas wijn. Een centrum waar u ook geschikt kunt vergaderen en groepsbijeenkomsten kunt beleggen.

De Arnhemse gemeenteraad heeft begin november een bijdrage van € 250.000 toegezegd in de kosten van de renovatie van het Bezoekerscentrum. Een grote stap in de financiering is daarmee gezet. De geschatte totale kosten zijn € 500.000. Met de toezegging van de gemeente Arnhem kan er ook Europees geld en ondersteuning door de Provincie gevraagd worden.

Voorjaar 2008 moet de renovatie gereed zijn om de bezoekers Sonsbeek10 te kunnen ontvangen. Ook in 2008 kunnen we dan het 25 jarig jubileum van het Bezoekerscentrum vieren in een aan de tijd aangepast interieur. (JV)

Restauratie Ijskelder kan starten

Onze lezers weten het: omstreeks 1810 heeft baron De Smeth, de toenmalige eigenaar van het landgoed Sonsbeek, een ijskelder laten bouwen voor het conserveren van levensmiddelen voor zijn huishouden. Ijs werd betrokken uit de er naast liggende Koude Vijver. De ijskelder raakte in onbruik en stortte in. In 1999 zijn de restanten van de ijskelder opgegraven en opgemeten, de constructie is beschreven en alles is weer toegedekt. Het bestuur van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek besloot de ijskelder te renoveren en toegankelijk te maken voor educatieve en toeristische doelen. Er is een comité van aanbeveling gevormd, Rudolf Das heeft een prachtige tekening gemaakt, de restauratie is begroot en de fondsenwerving is gestart. Jos Diender en Joop Morsink hebben een boekje gemaakt over de historie van de ijskelder, er is een publieksfolder - de "Steentjes-folder" - verspreid, er zijn artikelen in de pers verschenen en tal van organisaties zijn benaderd om geld of bijdragen in natura.

Hoe staat het nu met de kans op restauratie? Aan geld was er eind november 2006

€ 171.000 binnen of hard toegezegd. Grote en kleine bedragen van bedrijven, instellingen en particuliere donateurs. Ruim 300 particulieren hebben een bijdrage gestort. Sinds juni jl. is het bedrag flink gegroeid dankzij giften van met name Arcadis (€ 5.000) en een toezegging van de gemeenteraad van Arnhem (€ 40.000). De waarde van de toegezegde bijdragen in natura is € 86.000. Inclusief BTW zijn de kosten inmiddels begroot op € 264.000 zodat een tekort resteert van € 7000. Conclusie is dat het financieel verantwoord is om de restauratie uit te voeren. Vooruitlopend daarop is in februari 2006 al een elektriciteitskabel onder de grond doorgeschooten van de Theepit naar de Ijskelder.

De Dienst Stadsbeheer van de gemeente Arnhem, de eigenaar van de ijskelder, heeft inmiddels Rick Schonis als projectleider aangewezen. Met hem en vele anderen lopen gesprekken om het bestek en de planning definitief te maken. Uitvoering moet plaatsvinden in 2007 zodat het gat in de grond weer keurig toegedekt is als in 2008 Sonsbeek10 start.

Maar. ... Naast het geraamde beperkte tekort is er nog niets begroot voor de inrichting van de kelder. En we willen ook graag een koepeltje erop. Uw bijdrage blijft welkom op bankrekening 1092.89.781 van Stichting Restauratie Ijskelder Park Sonsbeek. (LB)

Over rode stippen, blauwe nummers en zichtassen

Op safari met de parkbeheerder

Het is half november, de meeste bladeren zitten nog aan de bomen. En dat is eigenlijk wel opvallend: de laatste jaren bleek al dat het vallen van de bladeren op een later tijdstip dan gebruikelijk plaats vond, maar dit jaar is dat in nog extremere mate het geval. De linden zijn nu nog redelijk in het blad, terwijl ze normaliter al kaal hadden moeten zijn. Met het vallen van de bladeren begint ook het bladruimen. In het park Zypendaal is men al begonnen met het op rillen blazen van het blad, maar volgende week wordt het zware materieel uit de kast gehaald en begint de campagne serieus.

De zichtas over de Grote Vijver en de Spiegelvijvers in Zypendaal naar de Gouverneurswoning

In de bladcampagne wordt nu een jaar van uitbundige groei te hoop gebracht en afgevoerd. De bladgroei blijkt ook veel last te bezorgen bij de diverse duikers. Wanneer niet twee maal per dag het blad wordt weggehaald raken deze duikers verstopt en stromen de vijvers over. Er wordt dus toch nog aardig wat water door de Jansbeek vervoerd.

Bomen beheer

Parkbeheerder Jeroen Glissenaar loodst mij door de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en vertelt mij, wat er de komende tijd in de parken aan werkzaamheden zullen plaats vinden. De oevers van de Jansbeek zowel in het Park Sonsbeek als in Zypendaal krijgen dit najaar extra aandacht. Er worden kleine maar ook grote bomen geveld. Sommige grote bomen moeten het loodje leggen omdat ze anders spontaan zullen omvallen. Ook bomen hebben niet het eeuwige leven en vele bomen in het park zijn al hoog bejaard: stam en wortels zijn aan hun einde. Er zijn ook bomen zijn ernstig aangetast door zwammen. Het is vaak aan de buitenkant niet te zien, maar ze blijken inwendig opgepeuzeld te zijn en kunnen zelfs bij stil weer, door het gewicht van de kroon, afbreken en vormen zo een gevaar voor de argeloze wandelaar. Al deze veroordeelde bomen zijn gemerkt met een rode stip. Je ziet ook bomen die een blauw nummer dragen. Deze bomen worden extra in de gaten gehouden en

indien dit nodig mocht blijken, alsnog omgehakt. Ter vervanging van de geveldde bomen zullen veel jonge bomen, met name inlandse eiken en essen, worden geplant.

Zichtassen

Het wegnemen van die mooie, grote bomen roept veel reacties op. De positieve kanten moeten echter ook genoemd worden. Het gevolg kan zijn dat meer levensvatbare buren meer lucht en licht krijgen en zich daardoor beter kunnen ontplooiën. Ook kan het wegnemen van bepaalde bomen oorspronkelijke zichtassen in de parken verbeteren. Deze doorkijkjes zijn karakteristiek voor de beleving van onze parken. Langs de Spiegelvijvers, de twee langgerekte vijvers in park Zypendaal, worden de zijkanten opgeschoond om een mooier beeld te krijgen naar de beeldengroep en het Gouverneurshuisje bij Kasteel Zypendaal. Jeroen stelt dat deze schitterende zichtas over het water uniek is in Nederland.

Een zichtas die ook wordt verbeterd is die vanuit de te restaureren ijskelder in Sonsbeek richting Grote Vijver met daarin het eiland waar vroeger het "Het Gulden Spicker" heeft gestaan. Dat was omstreeks 1530 een kasteel van hertog Karel van Gelre. We rijden door Sonsbeek en zien bij de Witte Villa een kunstenaar met een kettingzaag een kunstwerk vervaardigen uit een afgeknakte oude eik. Paden die veel te lijden hebben gehad van de heftige regenbuien van dit jaar worden hersteld. Het drijvend podium krijgt een grote beurt voordat de zomerconcerten weer starten. De nieuwe uitbater van "De Boerderij" zal deze activiteit ondersteunen. We rijden park Gulden Bodem binnen bij de imposante oude kastanjes en onze safari eindigt op de plaats waar vroeger een "Wildwal" heeft gelegen. Deze Wildwal heeft zich uitgestrekt van Oosterbeek tot aan de Posbank en moest het wild weghouden van de landbouwgronden. De Arnhemse afdeling van IVN is nu bezig een deel van die Wildwal te herstellen.

Hendrik Broekhuizen

Te koop

Het Bezoekerscentrum heeft een Sonsbeek kalender ontwikkeld. Met de 12 maanden van het jaar, met veel foto's van het park Sonsbeek in de verschillende seizoenen. Een sfeervol cadeau voor uzelf, familie en vrienden. Formaat A4. De prijs is € 7,50. Nu te koop bij de balie van Bezoekerscentrum Sonsbeek

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

Colofon

Het Infobulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054

Redactie:

Jos Diender
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving:

Raymond Paulus

Druk:

Presikhaaf Grafische Diensten

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het Lentenummer van het Infobulletin verschijnt 21 maart. Uiterste datum inleveren kopij: 15 februari. Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Reden retourzending:

postcode:

Plaats:

Straat:

Naam:

Het correcte adres is:
6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24A,

Retour afzender/adreswijziging

TPG Post

Port betaald